

CSORDÁS LÁSZLÓ

HAZUDNÁL-E MÚLTAT MAGADNAK?

(DRAGOMÁN GYÖRGY: *MÁGLYA*)

Dragomán György a *Máglyában* folytatja az előző regény, *A fehér király* által kijelölt utat, és ismét a közelmúlt történelméhez fordul témáért. De míg az előző kötet a diktatúra természetét vizsgálta egy fiatal, kamaszodó fiú szemszögéből és kialakulóban lévő értékvilágából, addig a *Máglya* a rendszerváltás pillanatának dilemmáit tárja elénk – ezúttal főként egy fiatal lány és Nagymamája távlatából. Ez a kétféle távlat viszont távol áll egymástól, és a feszültség az emlékek előtörésével egyre csak nő: a szakadék a perspektívák között megszüntethetetlennek látszik végig a regényben. Erre csak ráerősít, hogy a Nagymama monológjai tipográfiailag is elkülönülnek a szöveg többi részétől.

A történet kezdetén fény derül Emma közel sem egyszerű sorsára: autóbalesetben vesztette el szüleit nemrég, és csak az intézetben szerez tudomást még élő Nagymamájáról (akit szintén Emmának hívnak), amikor az eljön érte, hogy elvigye magához. A lány a hazafelé tartó úton végig szorong, ahogy új otthonában sem találja eleinte a helyét: „Nem vagyok ott-hon, máshol vagyok, ennél a furcsa öregasszonynál vagyok, aki elrabolts és azt hazudta, hogy ő a Nagymamám, nem lett volna szabad higgyek neki, az én hibám az egész, ha nem hittem volna neki, akkor minden rendben lenne, minden olyan lenne, mint amilyen régen volt” (72.). Nem érti, hogy az emlékmű előtt miért néz rá rossz szemmel egy idegen nő, miután meglátja Nagymamáját, ahogy azt sem, miért nevezik besúgónak az osztályban vele egykorú új társai. Sok a titkolózás a Nagyapa halála körül, ahogyan a szülei és nagyszülei közötti korán megromlott viszony is tisztázatlan számára, legalábbis egyelőre. A fiatal lány végképp összezavarodik, hiszen környezete olyasmikre tesz utalást állandóan, amikről neki nincs ismerete, személyes tudása, de arra hamar rájön: terhes családi örökséggel kell szembenéznie. Ekkor fonódik össze a regényben a családtörténet és a történelem.

A regény jelen ideje zavaros, átmeneti korszak. Már ki lehet dobni és el lehet égetni a régi rendszerhez tartozó tárgyakat, de még elevenen él az emberek tudatában az előző rendszer képe. A rendszerváltást ugyanis forradalom előzte meg, melynek során az éppen megbukó hatalom képviselői utoljára még erőt demonstráltak: belelőttek a tömegbe, ártatlan civilek – közöttük fiatalok – halálát okozva ezzel. Ez az a trauma, amely a felázadt tömeg kollektív tudatában jelen van. A forradalom vezetői úgy gondolják, az ő oldalukon van az igazság. Joguk van ahhoz, hogy megkeressék a bűnösöket és megbüntessék őket (a mártírhalált halt emberek nevében is). Ezt a közönséges forradalmi logikát, illetve önjelölt igazságosztó-szerpepet problematizálja és árnyalja a *Máglya* úgy, hogy emberek, sorsok és választások alapján bemutatja: nem olyan biztos, hogy ítélkezhetünk bárki felett a végletekig leegyszerűsített „a jó” és „a rossz” kategóriái szerint.

A narrátornak a történethez viszonyítható távlata alapján az elbeszélés két szintjét különböztethetjük meg a regényben. Az első szinten Emma, a fiatal lány jelenik meg, aki egyben központi alakja az elbeszélésnek, amely a regény jelen idejében közvetíti a saját és másoktól átvett tapasztalatokat. Emma a történet kezdetén a tanú szerepében nyilvánul meg: nincs még erős, megkérdőjelezhetetlen identitástudata. Sokszor saját testét is idegennek érzi: „Pucér vagyok, a tükröt nézem, ahogy a repedt fele mozaikosra töri a testem. Olyan, mintha összekeveredtek volna a darabjai. [...] Én vagyok és nem én vagyok” (255.). Így tehát amikor tükörben látja meg meztelen testét, illetve amikor különféle szúrásokkal kísérletezik, aligha tekinthető azonosnak önmagával. Ennek azonban nem csupán hátrányai, de előnyei is vannak az elbeszélést tekintve. Emma előfeltevései még nem merevedtek normává, sőt inkább közvetett benyomásoknak tekinthetők értékképzetei is, amelyekkel nem feltétlenül tud azonosulni, állandóan elbizonytalanodik. Emlékei vannak ugyan eszmékről, ideákról, de ő maga még nem foglal állást ezekben a kérdésekben (gondoljunk csak az Apa felidézett véleményére a jelszavakról és jelmondatokról, valamint ehhez fűzött ironikus megjegyzésére a hazugság elsajátításáról, illetve a Nagymama serénykedésére, hogy unokáját megtanítsa rendesen hazudni). Ez a fajta bizonytalanság, identitáskereső attitűd járul hozzá ahhoz, hogy Emma én-elbeszélői és függő beszédből építkező elbeszélésmódja hitelesen közvetítsen egymásnak ellentmondó, egymást kizáró nézőpontokat és párhuzamosan futó történeteket. Az egyik szembeűnő ilyen változás, hogy a kezdetben ellenséges viszony ellenére érzelmileg azonosul osztálytársa, Krisztina

tragédiájával, aki a tüntetésen vesztette el ikertestvérét. Sőt az áldozat pozíciójában ketten elmélkednek azon, hogy van-e joguk élni egyáltalán.

Nem ilyen egyszerű és egyértelmű a Nagymama története. Először is sok a titok a Nagyapa öngyilkossága körül. Hiszen miért vetne véget életének egy olyan ember a rendszerváltás idején, aki mindig is a rendszer ellensége volt, aki még a hírhedt (és *A fehér királyból* már jól ismert) Dunacsatorna átnevelő táborát is megjárta? A Nagymama kerül gyanúba titokzatos múltja miatt: „Nagyapám egész élete arról szólt, hogy nemet mondjon, csak ahhoz, hogy ezt megtehesse, valaki másnak igent kellett mondani” (360.). Múltja ott kísért a mindennapokban: a megvető pillantásokban, a kirekesztő légkörben és persze a regény egyik csúcspontjának nevezhető „vendégváró” részben.

A feldolgozatlan – és talán feldolgozhatatlan – múlt kérdéséhez kapcsolódik az elbeszélés másodlagos szintje: a Nagymama önmegszólító narrációval előadott monológ-típusú megnyilvánulásai. A visszatekintő perspektívából előadott monológokat motivikus kapcsolódási pontok indítják be. Amikor az idősebb Emma meglátja unokája kabátjára tűzve a sárga csillagot, eszébe jut, hogy látta ezt már egykori kedves barátnőjén, Bertukán. Amikor a fiatal lány szerelmére terelődik a szó, ő is egykori szerelmére gondol. Ezek a monológok aztán kissé önjáróvá alakulnak át, bár a motiváció világos: a Nagymama lelkét nyomja valami, amit el akar mondani. Csakhogy már nem tudja megkülönböztetni a kitalált, feltételezett múltat a valóditól. Nem tudja azt sem biztosan: elárulta-e barátnője búvóhelyét az egyenruhásnak, vagy csak jöttek a katonák és mindenkit feltettek a lágerbe tartó vonatra?

Hogy ezek a kitérők ne feszítsék szét a regény kereteit, egy hitelesítő írói fogással él Dragomán. A Nagymamáról kiderül: egykor elmegyógyintézetben kezelték. Innen nézve egészen másképp viszonyulunk az elbeszélés elsődleges szintjét megszakító monológokhoz. Könnyen érvelhetünk amellett, hogy műfajként éppen ellentétje a fiatal Emma mindent befogadó és közvetítő elbeszélésmódjának: a traumatizált Nagymama nem képes feldolgozni a múltat, sok év után sem tud megbékélni azokkal az eseményekkel, amelyek még fiatalkorában történtek meg vele.

Viszont nem hallgathatjuk el azt sem, hogy aggodalmat kelthet bennünk a regény befejezésének megoldatlansága. A tanú pozíciójából kitoró, egyszer csak a (szuper)hős szerepében tetszelgő fiatal lány alakja ugyanis hamis, hiteltelen. Az olvasó nem győz csodálkozni azon, hogy az előbb

még identitásválságban lévő fiatal Emma milyen hamar alkot határozott véleményt több kényes és összetett etikai kérdésben. Az sem tisztázott, honnan kap annyi erőt ez a törekeny, hallgató, reszkető lány Nagymamája megmentéséhez, hogy mindent félretéve kockára tegye életét. Arról nem is beszélve, hogy egy ehhez hasonló parkolási jelenet talán egy *Die Hard* típusú akciófilmbe is beillene: „odanyúlok a kézifékhez, benyomom a végén a gombot és felrántom a kart, a salakszállító sikoltva, recsegve, nyikorgva oldalra pördül, majdnem felborul, de aztán mégse, nekifarol a szobor talapzatának, majdnem kidönti, de aztán mégse, egymás után repülnek le róla a koporsók, egymás után hasadnak kétfelé a kockaköveken, egymás után öntik magukból mindenfelé a dossziékat és az iratokat” (442.).

A befejezés nyilvánvaló túlzásai ellenére a *Máglya* egy időszerű és fontos regény. Gördülékeny nyelven megírt, jól olvasható műalkotás. Az sem mellékes, hogy olyan etikai kérdések kerülnek benne előtérbe, amelyek a mai közbeszédben is jelen vannak és legtöbbször a tabu határait feszegetik. Mert ki az áldozat és ki a tettes egy olyan rendszerben, amely eleve hazugságra, besúgásra és sunyiságra épül? Kinek van joga egyáltalán ítélkezni a másik felett? Az, aki nem lett része a rendszernek, vajon hogyan kerülte el a „beavatódást”? Egyáltalán van-e olyan ember, aki nem kompromittálódott a diktatúra hosszú évtizedei alatt? Kinek kell rettegnie és ki járhat felszegett fejjel a rendszerváltás után? A válaszok nem mindig a jóindulat hermeneutikája mentén fogalmazódnak meg. Mindenki gyanús egy kicsit. Ahogy az sem kétséges: a szabadság törekenyebb, mint gondolnánk.

(Dragomán György: *Máglya*, Budapest, Magvető, 2014.)